

Giuseppe Marci

LITRÍOCHT
NA SAIRDÍNE

I láthair gach aon teanga an domhain mhóir

Comhordú eagraíochta
LÁRIONAD NA FOCLEOLAÍOCHTA SAIRDÍNÍ / CUEC

GIUSEPPE MARCI
Litríocht na Sairdine
I láthair gach aon teanga an domhain mhóir

FOILSITHEOIR CUEC © 2010

Céad eagrán Deireadh Fómhair 2010
ISBN: 978 88 8467 601 6

ARNA AISTRÍÚ GO GAELIGE AG COLIN PARMAR

Achoimre e seo de leabhar Giuseppe Marci:
In presenza di tutte le lingue del mondo. Letteratura sarda
(Cagliari, Lárionad na Focleolaíochta Sairdíní / Cuec, 2005)

CENTRO DI STUDI FILOLOGICI SARDI (LÁRIONAD NA FOCLEOLAÍOCHTA SAIRDÍNÍ)
Via Bottego, 7 - 09125 Cagliari - An Iodáil
Teil. 070344042 - Facs 0703459844
www.filologiasarda.eu
info@centrostudifilologici.it

CUEC
Via Is Mirrionis 1, 09123 Cagliari, An Iodáil
Teil/facs 070271573 - 070291201
www.cuec.eu
info@cuec.eu

COISCÉIM
TigBhríde, 91 Bóthar Bhinn Éadair, Páirc na hFianna, Binn Éadair, Baile Átha Cliath 13.
Foilsitheoirí Leabhair Gaeilge
Fón: 00353 (0)18322509 - Facs: 00353 (0)18320131
coisceim@coisceim.ie - www.coisceim.ie

Arna phriontáil ag: *Il Legatore*, Cagliari

Léaráid an chlúdaigh:
Sardigna le Pinuccio Sciola (grianghraf le Giorgio Dettori)

Adhholadh an tsairdineachais

Tá sé de thréith ag an tSairdín, ag a stair agus ag saothair a cuid scríbhneoirí go raibh *caidreamh* ag na Sairdínigh le ciníocha, le cultúir agus le teangacha éagsúla agus gur chum siad a leagan cainte féin *i láthair gach aon teanga an domhain mhóir*, de bharr na bpobal uilig a casadh orthu i mbun taistil, trádála nó troda.

Is casta í fadhb na Sairdínise agus a húsáide sa scríbhneoireacht mar de réir cosúlachta tá an seanteanga seo gann i dtraidisiún na scríbhneoireachta, ach is an-tacaíocht léi an ceangal tairbheach idir béaloideas agus scríbhneoireacht agus an caidreamh atá aici le teangacha na gcultúr ceannasach. Seo mar a mhínítear feiniméan na scríbhneoirí a bhain úsáid as cineálacha éagsúla na Sairdínise agus as foirmeacha níos measctha fós den teanga agus iad ag cumadh a gcuid saothar, idir phrós agus fhilíocht, san fhichiú haois.

In *Éloge de la créolité*, deir Jean Bernabé, Patrick Chamoiseau agus Raphaël Confiant gur sheol siad “*la minutieuse exploration de nous-mêmes*”: tochtaltán seandálaíochta nár mhaith leis rud ar bith a chailleadh dár adhlacadh de réir chaitheamh cráite na staire.

Go fiú inár gcás féin, caithfidh an *tochtaltán* na sraitheanna inmheánacha *de nous-mêmes* a athchruthú, sraitheanna ár gcultúir, ár gcuid smaointe agus ár síceolaíochta.

Caithfimid athmheasúnú a dhéanamh ar stair míle bliana na Sairdine, agus stair an phobail a chur ina ceartlár mar is é an pobal crann seasta na staire, cé gur beag nach rinneadh dearmad de i rith athdhéanamh staire agus staire liteartha. Is amhlaidh go bhfuil méid athraitheach de chineálacha Sairdine ann (an tSairdín Fhéiniceach-Phúnach, an tSairdín Rómhánach, an tSairdín Chatalónach-Aragónach, an tSairdín Shaváíoch): is annamh a dhéantar staidéar nó cur síos ar an pobal atá ina chónaí ar an Oileán leis na mílte bliain, ar an dóigh a shamhlaíonn an pobal sin *é féin* agus an *áit*, agus ar dhearcadh an phobail ar an domhan, rudaí a thugann an aontacht do stair na Sairdine.

Tá na Sairdínigh ann sa spás céanna ó thaobh tíreolaíochta de,

spás a aithnítear go mór óna dhreach oileánach. Tá an t-eolas mór atá againn faoin láithreach seo cothrom leis an aineolas. Agus is cosúil go gceadaíonn an t-aineolas seo dúinn meas faoina luach a thabhairt don eolas. Ag an am céanna, cuireann an t-eolas iachall orainn aire a thabhairt agus, go pointe áirithe, ceapadh ann a bhfuil as ó thaobh na gcáipéisí de.

Is amhlaidh is mó agus muid i réimse na cumarsáide liteartha agus mar sin i réimse aireachtáil agus léiriú na réaltachta nó, ba chóir a rá, taobh istigh den chomhghnás a cheanglaíonn an scríbhneoir agus an léitheoir.

I dtús báire caithfidimid tabhairt san áireamh go bhfuil an tuairim chéanna ag léitheoirí agus ag scríbhneoirí Sairdínreacha; de réir an tuairim seo, míníonn Giuseppe Dessì scríbhneoir, ní hionann an t-am agus an t-am *stairiúil Eorpach*: neamhchorrach, “síorláthair” nach gcailltear rud ar bith inti agus a bhfanann gach rud reatha inti.

Sa litríocht tagaimid ar chuimhne na réanna geolaíoch a inar cruthaíodh an chloch atá chomh tábhachtach sin go dtí an lá atá inniu ann i gcomhshamhláíocht na Sairdínreach, mar an gcéanna tagaimid ar chuimhne na seoltóireachta agus na trádála, an chéad síl a cuireadh, an chéad fhíona a fásadh ón fhíonchaor neart bliana sular tháinig an tsibhialtacht Núrágach.

Agus níl an dara rogha ar an scéal agus na mílte séadchomhartha, na *nuraghes*, ag déanamh faire, ní ar namhaid a thioctadh ach ar chontúirt an dearmaid, ar eagla go gcailltear an féin chuimhne. Feictear torthaí na faire seo in úrscéalta Grazia Deledda, an *inphriontáil* a thagann di agus a léirítear i ndea-mheas a thugann sí ar na haidiachtaí *ársa*, *bunaíoch*, *réamhstairiúil*, le lá anallód cailte a shainmhíniú, am ar sracadh an pobal Sairdínreach de agus a bhfuil siad ag iarraidh filleadh air.

Ag an am céanna caithfidimid aird a thabhairt ar an chaidreamh atá fite ag na Sairdínigh leis an chultúr Laidineach ar dtús agus leis an chultúr Iodálach agus Spáinneach ina dhiaidh sin.

Ó thaobh áirithe den scéal, is féidir a rá gur *pribhléid* atá i gceist, go bhfuil seans againn amharc isteach i gcrúinní gradamacha cultúir agus mothú gur againne iad.

Tá caidreamh riamh ag na Sairdínigh le leithinis na hIodáile. Sheolaidís thar an Mheánmhuir na mílte bliain roimh Chríost, bhabhtálaidís oibsid leis na Liogúraigh, chuir siad tús le caidreamh

a mhair agus a neartaíodh le trádáil na n-earraí agus le nósanna teanga na Meánaoise. Ba doirse iad Genova agus Pisa go dtí a mbeadh ina hIodáil, go dtí an teanga, an cultúr agus an litríocht Iodálacha: rogha de dheoin a bhí i gceist a dearbhaíodh i rith an ré Spáinnigh agus a chuidíonn linn próiseas an Iodálaithe, a thosaigh na céadta bliain ina dhiaidh sin faoin aontas leis an Phíodmant, a thuiscint. Ní hamhlaidh go raibh siad ag tabhairt suas bhuntréithe a bhféiniúlachta féin, ach ag fáil dóigheanna breise le heisint na féiniúlachta sin a chur in iúl a bhí siad.

Stair an Chultúir agus na Litríochta

Eascraíonn na Sairdínigh ó am fadó fadó agus níl insint béil ar an uair a thosaigh a stair. Agus b'fhéidir nach bhfuil aon chiall ann an cheist a chur cén ré a leagadh cos ar an oileán anallód. Más ea, is amhlaidh is lú ciall an cheist a chur cérbh é, cár bh as dó agus cén fáth ba í an tír sin féin a bhain sé amach, rogha réamhbheartaithe a bhí i gceist, nó ar thug sruth mara agus gaoth ansin é in aghaidh a thola?

Ón athair anaithnid sin agus ó na máithreacha a tháinig leis a rugadh cine a aithnímid agus a shainmhínímid de réir an t-aon fhírice cinnte amháin: an tSairdín a bheith mar áit chónaithe acu. Tá gach rud eile doiléir agus curtha trína chéile le caitheamh casta na mílaoiseanna, le síor-athnuachan na fola, an chultúir agus na dteangacha, athruithe nach raibh dul astu de thoisc na n-análacha as cuimse nach raibh neart ar a dteacht i dtír ar oileán i gceartlár na Méanmhara, caladh lárnach an lucht farraige, áit ar dual di coinní agus malartuithe.

De réir ceann de na príomhfhaisnéisí dá bhfuil againn, am éigin thart ar 7000 bliain roimh Chríost, d'iompair duine éigin oibsid ón tSairdín go dtí an Liogúir. D'úsáidítí an ghloine bholcánach sin sa Mheán-Chlochaois, agus ansin sa Nua-Chlochaois, le huirlisí, sceana agus reanna saighde nó sleá a dhéanamh. Ní fios cé a bhain í, cé a d'iompair í, nó cén long a sheol sé: cé acu muintir na háite nó Liogúraigh iad? Cé acu comhrac foréigneach agus smál an slada uirthi nó teagmháil cairdis de dheasca gá trádála? Cén saghas teanga a labhair siad lena chéile?

Ag an am sin bhíodh an chriadóireacht agus teicnící maisithe ag dul chun cinn, dhéantaí dealbha, tithe agus tuamaí, thógáil liagchiorcail, bhí an meigiliteachas á nochtadh, ag cur i gcuimhne dúinn rudaí cosúla ina lán réigiún in iarthar na hEorpa, ó leithinis na hIbéire go hÉirinn; bhítí ag saothrú foirmeacha cultúrtha struchtúraithe a bhí inaithnithe de réir a gcuid príomhthréithe, cé gur toradh an tsaothair dhúchasaigh iad, léiríonn siad chomh maith an caidreamh le cultúir na Meánmhara oirthearaí agus le

cultúir leithinis na hIbéire i dteannta chultúir na hIodáile agus dheisceart na Fraince.

Is an-doiléir an scéal é agus cuirtear ina luí orainn cé chomh fuinniúil agus a bhí sé nuair a mhachnaímid ar an dóigh a mheathlaigh trádáil na hoibside nuair a bhí úsáid na miotal ag dul chun cinn, agus Aois an Chopair (2900-2300 R.C.) mar thosú air. Ag an am sin tháinig “buile an mhiotail”, mar a thug Giovanni Lilliu seandálaí air. Bhí raidhse scileanna teicniúla ag na “miotalóirí” mar aon le dúil san eachtraíocht agus san éadál a spreag iad le seoladh anoir ón Anatóil agus ó na hoileáin Aeigéacha go dtí leithinis na hIbéire, an Fhrainc, na tíortha Atlantacha agus Baltacha, leithinis na mBalcán, Málta agus an tSicil, agus an tSairdín.

Níl mórán eolais againn faoin teanga a labhraídis sa Ré Réamh-Núrágach nó sa Ré Núrágach ina dhiaidh sin: níor mhair go dtí an lá inniu ach *iarsmaí* (atá le fáil sna logainmneacha agus sa stór focal) ó ré fíorársa a bhfuil tréithe Réamh-Ind-Eorpacha acu.

Lean an stair den tsúgradh, ag cur síos sraitheanna éagsúla i mullach a chéile agus cruthaíodh ábhar ruda ar cosúil gur *foshraith teanga réamh-Rómhánach* í atá dlúth go leor agus eilimintí sean-Sairdínise i gcuibhreann eilimintí Púnaise inti mar aon le hiarsmaí Ibéireacha a léiríonn baint leis an Bhascais. Ó thaobh an fhoghraíochta de, chuir Max Leopold Wagner teangeolaí in iúl gur féidir go raibh teagmháil leis an Ghascúin, leis an tSicil agus le deisceart na hIodáile, le canúintí Beirbeirise agus le tréithe áirithe de chuid fhoghraíochta Seimítí-Cheamaítí.

Níl a fhios an iomlán an scéil é seo nó nach bhfuil. Ón 8ú haois roimh Chríost atá fianaise cháipéiseach againn faoi na pobail éagsúla a tháinig i ndiaidh a chéile: na Féinícigh, na Cartagaigh, na Rómhánaigh, na Vandail, na Biosántaigh, na hArabaigh, muintir Pisa, muintir Genova, na Catalónaigh, na hAragónaigh, na Píodmantaigh. Modh oibre éagsúil gach uair, agus gach uair teilgean cainte nua: d’fhoghlaimítí focail agus chuirít le seanteanga réamh-Ind-Eorpach iad, agus de réir a chéile rinneadh foshraith den tseanteanga, ach í beo beathach agus á nochtadh i bhfréamhacha focal áirithe agus ina lán logainmneacha agus i gclaochluithe na sraitheanna teanga os a cionn.

Is mó an t-aineolas ná an t-eolas againn, agus mar pháirt den

aineolas – agus tá orainn samhlú faoi mar níl aon *iarsma* ann i bhfréamh focail nó i logainm – tá streachailt an tsaoil, eagla agus inní, dóchas agus dólás na ndaoine.

Ní dóigh gurbh fhurasta an teanga dhúchais a thabhairt suas de mhalairt ar theanga na Róimhe, mar a bhí riachtanach nuair a briseadh an caidreamh leis an Chartaig agus rinneadh proibhinse Rómhánach den tSairdín.

Mar an gcéanna, níl mórán eolais le fáil faoin chultúr agus faoin teanga ag an am sin. Tugann Wagner na haoiseanna “balbha” ar an tréimhse seo inar *súdh* na teangacha dúchais isteach i dteanga na Róimhe agus inar claochlaíodh an Laidin go Sairdínis.

Aoiseanna balbha. Dorchadas. Mar a bheadh i mbroinn loinge a iompraíonn daoine ó mhór-roinn amháin go mór-roinn eile, in aghaidh a dtola agus le díspeagadh ar gach ceart.

Má tá foighne agat le breathnú ar chaitheamh an ama, sílfidh tú go fealsúnach go bhfuil deireadh ag gach ní, go fiú ag cumhacht na Róimhe. I ndiaidh an deiridh sin chuaigh an tSairdín faoi smacht na Biosáinte. Tugann an teangeolaí an nuacht seo faoi deara mar is í an Ghréigis an teanga oifigiúil anois. Ina dhiaidh sin tháinig turnamh na hImpireachta Oirthearaí fosta, agus leis sin turnamh úsáid na Gréigise.

Ansin tharla rud gan choinne i dtír nach n-úsáideadh teanga dhúchais le haghaidh an riaracháin phoiblí leis na céadta bliain. Níl an Ghréigis ann níos mó agus chuaigh cultúr an Laidin “i ndisc”: bheadh contúirt ann go bhfágfaí na Sairdínigh gan chaint gan chomhrá, murach acmhainn gan súil, an tSairdínis sin as foshraith ársa réamh-Ind-Eorpach/Mheánmhúirí agus *iarsmaí* Púnacha agus Beirbeireacha, Ibéaracha agus Sicileacha, Iodálacha deisceartacha nó ó sheanteagmháil aineoil eile, mar sheoda tríthi, foshraith ar ar leagadh níos déanaí deascadh an Laidineachais.

Chuaigh na Sairdínigh i muinín na teanga seo le haghaidh a gcuid doiciméad oifigiúil, scríofa i gcanúint a d’eascair i gcomhairsir leis na teangacha Rómánsacha eile, nó fiú amháin rompu siúd. Ní miste a rá go raibh an t-ádh acu, agus tá sin le feiceáil go háirithe i gcomparáid le cás pobal, is léan linn a scéal, a chaill gach seans teanga leo féin a chruthú, a raibh agus a bhfuil orthu a bhféiniúlacht féin a chur in iúl trí theanga an náisiúin a chuir faoi chos iad.

Ós rud é nach raibh sa tSairdínis ach teanga labhartha go nuige sin a d'úsáidí le cúrsaí an ghnáthshaoil a chur in iúl, go háirithe an fheirmeoireacht agus an aoireacht, is léir nach raibh cumas inti lom láithreach dul i mbun chúrsaí taidhleoireachta nó seansailéireachta nó na scríbhneoireachta níos uaisle.

Mar sin, mhúnlaigh na Sairdínigh a gcuid doiciméad de réir ar fhoghlaim siad ó na náisiúin a ghabh a dtír agus ó na náisiúin a raibh teagmháil thaidhleoireachta, chultúir nó trádála acu leo – b'fhéidir go raibh siad glic trí fhonn marthana, nó b'fhéidir go dtáinig an chumasacht sin orthu i rith na tréimhse fada faoi chos i ndiaidh dheireadh na sibhialtachta Núrágáí. Ba dual don tír bheag a clann a chur soir chun léann a fháil i gcathracha leithinis na hIodáile, a raibh ollscoileanna cáiliúla inti, nó siar i gcathracha leithinis na hIbéire, a raibh ceangail trádála, taidhleoireachta agus cleamhnais acu leo fosta. Agus ag an am céanna, ní raibh an dara rogha ag tiarna an Stáit bhig thuathúil ach an cultúr mór a aithint a bhí ag forbairt ar an chósta thuaidh i bProvença, port do longa a thrádáladh le deisceart na Fraince, agus le Genova agus le Pisa chomh maith.

Dá raibh cóimheá na gcumhachtaí ann, mhairfeadh an *cluiche* leis na céadta bliain i gcothromaíocht gan athrú de bharr chaoithiúlachtaí polaitíochta, trádála agus cleamhnais. Ach bhí loighic áirithe ag baint le húdaráis na laethanta sin – an impireacht agus an phápacht – agus bháfaidís daonra beag bídeach ina chónaí i dtír a bhí ag tarraingt aird na gcumhachtaí móra uirthi féin, agus ní raibh neart air.

Is dóigh nár thug duine ar bith ar an Oileán faoi deara nuair a thug Bonafás VIII Pápa Ríocht na Sairdíní agus na Corsaice mar fheod do Shéamas II rí na hAragóine an 4ú Aibreán 1297. Measadh gurbh é an beag is fiú é, b'fhéidir, go háirithe mar níor tharla faic go ceann sé bhliana is fiche. Faoi dheireadh i 1323 lainseáil Alfonsó na hAragóine sluaíocht chun an tSairdín a chló.

Bhí toradh na heachtra le feiceáil níos déanaí nuair ar fhás láithreach na Catalóine; ruaigeadh Pisa ar dtús agus ansin Genova as an Oileán; briseadh an comhaontas idir an Arborea agus an Aragóin agus thosaigh cogadh dá bharr sin nár chríochnaigh go dtí 1409 nuair a bhuaigh na Catalónaigh go dearfach ar mhuintir na hArborea i gcath Sanluri.

Idir an dá linn bhí gorta (agus géarchéim gheilleagrach) ann i 1333 agus an phlá *dhubh* i 1348 agus ar ndóigh chuir siad seo isteach go dona ar an drochthreocht dhéimeagrafach a bhí ann cheana féin. Ach ina theannta sin fógraíodh an *Carta de Logu* i 1392, córas dlíthe Eleonora, banríon *Giudicato* (“breithiúnacht”) na hArborea, bhí sé scríofa i Sairdínis agus d’fhan sé i bhfeidhm go dtí 1827: comhartha láidir féiniúlachta do na Sairdínigh.

I 1421 leathnaíodh an *Carta de Logu* ar fud na Sairdine. Mar sin bhí feidhm thábhachtach ag teanga na háite, in éineacht leis an Chatalóinis agus leis an Chaistílis, teanga Ríocht na Spáinne, i riaradh an cheartais.

Is é an rud is sonraí ná go ndéanadh na teangacha sin aontíos ar mhodh iontach. Leathnaigh an Chatalóinis amach ó na cathracha mar a raibh sí níos forleithne timpeall ar na hionaid daonra i meán na tíre, chuir sí suas d’aontú Chorónacha na hAragóine agus na Caistíle agus chomhlíonadh sí a dualgais phoiblí léi go dtí 1643 nuair a d’úsáidte an Chaistílis go buan le forógraí a dhéanamh. Rinne an Chaistílis, ar a seal, bealach isteach go domhain, chlóigh sí le toighis agus le hanam na Sairdineach, leis an riachtanas iad féin a chur in iúl agus le castacht a ndomhain inmheánaigh.

Caithfear a rá, áfach, go bpreabann duine éigin aníos ag gach cor den stair chun achasán a thabhairt do na Sairdínigh nach bhfuil a theanga foghlamtha go maith acu. Is é an t-easpag Lúicifir (300-370) an scríbhneoir is ársa ar tugadh a leithéid de scalladh teanga dó, scríobhadh sé i saghas Laidine a mheastaí gur bheag nár bharbartha í. Mar sin tá an t-easpag as Cagliari ag tús thraidisiún liteartha na Sairdínise, ní hamháin de bharr a luaithe agus a scríobhadh sé, ach mar thosaigh seisean a scríobh ar mhodh a choinnigh na scríbhneoirí Sairdineacha go dtí na linne seo. I gcás idir theangacha agus idir chultúir: is as riochtú chúinsí na stair agus as rogha phearsanta a rinneadh sainchomhartha pobail.

Mar sin chuir an Chaistílis fréamh sa tSairdín agus bhí sí chomh huaibhreach sin gur sháraigh sí dheireadh fhorlámhas na Spáinne. Is beag an t-ionadh don chatalónachas agus don spáinneachas a bheith flúirseach sa tSairdínis agus is leis an tsaol sóisialta, le riarachán an stáit agus le réimse an reiligiúin agus an chultúir is mó a bhaineann siad.

Is í 1718 bliain Chonradh Londan a chuir an tSairdín in ainm Vittorio Amedeo II na Saváí.

Cá mhéad Sairdíneach a raibh a fhios an chomhaontais thaidhleoireachta acu? Dá raibh a fhios acu an mbeidís ar a shon nó ina choinne? Agus an mbeidís riamh in ann a thoradh a shamhlú, toradh comhaontais a cheangail í le Diúcacht an Phíodmant agus a rinne buthal phróiseas aontú na hIodáile de dhá réigiún a raibh startha éagsúla ar fad acu?

Tá go leor eolais againn anois le leathanach achrannach de stair an oileáin a athchruthú, leathanach ina dtéitear thar teorainn eile, ina gcruthaítear cumha nua, leathanach lán de dhóchas agus de chonspóidíocht. Tá cuimhne na Spáinne cumhachtaí ann, tá an frustrachas de dheasca an cheangail leis an Phíodmant beag agus an ghoimh nuair a fhionntar nach bhfuil na Saváí sásta lena seilbh nua; tá an sásamh as seanphrionsabal nár múchadh riamh a fháil ar ais, an *t-iodálachas*, agus tá a n-íomhá féin, a fheictear sa *tsairdíneachas* a mbíonn an stair ag síorbhualadh ina éadan. Tá gnáthfhadhbanna pobail 300,000 duine (11 duine an km²) scaipthe thar limistéar gan líonra cumarsáide, gan chosaint, maláireach, gach cianóg bainte de leis na céadta bliain.

Cruachás, ó thaobh na polaitíochta agus na heacnamaíochta de, ach saibhreas agus beogacht a bhí ann i réimse an chultúir agus na teanga. Téann an Spáinnis faoi (ach ní as); fanann an tSairdínis, agus dínit agus forbairt léi i leathanaigh na scríbhneoireachta; leathnaíonn an Iodáilis, teanga a bhfuil seantaithí uirthi.

Biaiste *athbhláthaithe* a bhí ann nach stadadh go dtí blianta deireanacha na 18ú haoise, nuair a d'fhíí cúrsaí inmheánacha agus imeachtaí na polaitíochta Eorpaí lena chéile. Ar bhealach éigin bhí teacht cabhlaigh Fhrancaigh, ag tabhairt aghaidh ar an tSairdín a chur faoi smacht, mar mhaidhmitheoir. Chuir na Sairdínigh díobh an t-ionsaí; ghéaraigh an bua mothú a nirt agus, ina theannta sin, a ndóiteacht faoi dhíomas na bPíodmantach. Tharraing sin na laethanta i 1794 nuair a chomóir siad a gcuid smachtaitheoirí go dtí na longa le dea-bhéasaíocht gan locht agus chuir siad ar bord iad in éineacht lena maoin, agus an saibhreas uilig a charn siad le linn dóibh bheith i réim ar an Oileán san áireamh.

Seo an comhthéacs inar thit amach éirí amach Giovanni Maria Angioy, agus is féidir gur bheart in am na héigne a bhí ann agus teip

ar gach seift eile le dála an Oileáin a fheabhsú. I ndiaidh an imeachta *réabhlóidigh* seo cuireadh an tSairdín faoi chos go fíochmhar, rinneadh ár agus éirleach uirthi, múchadh gach dóchas agus bunaíodh próiseas na hathghairme thart faoi 15 bhliana sular cuireadh a leithéid d'fhéachaint ar iomlán na hEorpa ag Comhdháil Vín.

Thug Vincenzo Sulis (1758-1834) tuairisc chumasach faoi na himeachtaí seo, faoin chastacht agus faoin mheallacacht a bhaineann le leathanach dlúth eachtrach na staire, agus faoin taobh daonna a raibh páirt dhíreach aige ann, ina leabhar *Autobiografia*, scríofa i saghas Iodáilise ina meashtar fuaimanna agus bríonna de chuid gach teanga a labhraítear sa tSairdín.

Cibé meas atá agat faoi, níl aon amhras ach gur mhór an cor cinniúna a tháinig ar stair an Oileáin i rith na 19ú haoise.

Ba í bliain an *chomhcheangail fhoirfe* í 1847 nuair a roghnaigh na Sairdínigh, i ndiaidh a lán conspóidíochta, a gcuid pribhléidí institiúideacha a thréigean le cumasc leis an Phíodmant. Tá cúrsa an *Risorgimento* ar an Oileán ar aon dul, den chuid is mó, le rogha na scríbhneoirí agus na scoláirí a chinn i leath deireanach na 19ú haoise ar scríobh in Iodáilis, go fiú nuair a scríobhaidís saothair a raibh riocht a dtíre dúchais agus suáilcí na seanghaiscíoch i dtréimhsí éagsúla na staire mar ábhar iontu.

D'fhéadfaí a rá gur trasnaíocht atá i gceist, murach go raibh na Sairdínigh ag roghnú arís eile an teanga ba chumasáí leo de réir an cháis, teanga de na teangacha atá acu cionn is go bhfuil ábaltacht i dteangacha éagsúla acu leis na céadta bliain, de riachtanas nó de rogha, agus go bhfuil siad in ann iad a úsáid scartha óna chéile nó trína chéile nó, ar chuma ar bith, ag nochtadh a dteanga féin, a dteanga “dhúchais”, go fiú nuair atá teanga eile á scríobh acu.

Is í 1861 bliain Aontacht na hIodáile; d'eascair an aontacht seo ó fheidhmeanna dhá réigiúin imeallaigh agus léireodh sí í féin ar mhodh nach ráthódh saol socair idir pháirteanna éagsúla an náisiúin.

Tugann na saothair liteartha, ó thaobh ábhair agus teanga de, eolas dúinn agus más loighciúil é is deacair é a mhíniú: braitheann scríbhneoirí na 19ú haois iad féin ina Sairdínigh agus ina nIodálaigh ag an am céanna. Agus roghnaíonn siad scríobh in Iodáilis. Tá sé deacair a smaoineamh go mbeadh idé féin an

tsairdínreachais pholaitiúil ann murach Enrico Costa (1841-1909) a luíonn isteach ar na Sairdínigh a *spreagadh* leis an *stair* a chuimhneamh i ngach aon rud dá scríobh sé. Mar sin féin, is in Iodáilis a scríobh Costa a shaothar iomadúil, idir stair agus litríocht agus thuairiscí ar thíreolaíocht na Sairdíne. Mar an gcéanna a rinne na scríbhneoirí eile i ré a raibh an Rómánsachas, athfhionnadh choincheap an *phobail*, agus idé an *náisiúin* suntasach ann.

Thosaigh an 20ú haois le húrscéalta agus le gearrscéalta Grazia Deledda (1871-1936), scríbhneoir a bhain Duais Nobel na litríochta i 1926, agus le dánta Sebastiano Satta (1867-1914): dhá mhodh éagsúla le himmheánachas a chur in iúl in Iodáilis a raibh comhartha tréan na cruinne oileánaí air ós rud é gur rugadh agus tógadh na scríbhneoirí in a leithéid de chruinne.

Mar an gcéanna ag na scríbhneoirí – mar shampla: Emilio Lussu (1890-1975), Giuseppe Dessì (1909-1977), Salvatore Satta (1902-1975), Benvenuto Lobina (1914-1993), Sergio Atzeni (1952-1995) – a bhíodh i mbun oibre, agus a stíl féin á forbairt ag gach duine acu agus snas á chur uirthi trí chomparáid le smaointe a rabhthas á gcur in iúl san Iodáil, san Eoraip agus ar fud an domhain, i gcéad leath na haoise, agus ansin sa dara leath nuair, i ndiaidh an Chogaidh Dhomhanda, claochlaíodh Ríocht na hIodáile go Poblacht (1946) agus tugadh Reacht don tSairdín a dhaingnigh a féinriail speisialta (1948).

Ach seachas ar dhaoine aonair, is mó is ar threocht a bhfuiltear ag cur síos san achoimre seo, ar chur in iúl *Weltanschauung* a bhfuil comhthréithe, coincheapa agus leaganacha cainte, nochtadh agus fí na dteangacha a úsáidtear sa tsaoil, sa bhéaloideas agus sa scríbhneoireacht, sa smaoinreamh agus sa ghuí le fáil ann.

Cuireann gach aon duine i gcéill, ar a dhóigh féin, féiniúlacht a d'eascair ó phróiseas mall an tsaoil, ó mhachnamh agus ó staidéar, féiniúlacht a fhorbraíonn agus a fhairsingíonn, a athraíonn (agus a *chumann* í féin uaireanta) ag déanamh a mhóir de dheiseanna teagmhála agus aitheanta. Faoi dheireadh tuigtear go bhfuil gnéithe féiniúlachta níos leithne, níos iomadúla agus níos casta ann seachas iad siúd a bhaineann le stair gach pobail aonair agus go gcuidíonn siad le teorainneacha na dtíortha dúchais, idir bheag agus mhór, a leathnú.

Baineann idir Giuseppe Dessì agus Sergio Atzeni, mar shampla, a leithéid de chiall as téama na féiniúlachta: bhí an bheirt acu beo le díocas agus le réasúnacht agus iad ag smaoineamh ar an tSairdín agus á hinsint, ach níor staon siad riamh ó bhreathnú agus ó thuiscint an tsoil taobh amuigh den Oileán. Mar gheall air seo, b'fhéidir, mar gheall air gurbh *Shairdínigh*, gurbh *Iodálaigh*, agus gurbh *Eorpaigh* iad, agus mar gheall air gur éirigh leo scéal a dhéanamh den achrann casta féiniúlachta seo, is mór an rian a d'fhág siad ar litríocht a linne.

De réir na n-eilimintí seo, tá stair chultúr agus litríocht na Sairdíneach mar a bheadh sórt ullmhúcháin faoi choinne na todhchaí: thug an chinniúint orthu an tosach a bhaint den domhandú, sracadh as a sráidbhaile féin agus teilgeadh isteach i ndomhan mór an chaidrimh idirnáisiúnta iad; tá cleachtadh fada acu ar dhéileáil le Féiníciigh agus le Rómhánaigh, le Catalónaigh agus le hAragónaigh, le Píodmantaigh agus le hIodálaigh; tá cleachtadh fada acu ar a dteanga féin agus teangacha pobal eile a úsáid, ar staidéar a dhéanamh ar chultúr na náisiún anchumhachtach mar bhíodh orthu caidreamh ba chasta ná an nascleanúint theileamatach a bheith acu leo; mar sin ní miste a rá go bhfuil siad in ann aghaidh a thabhairt ar dheacrachtaí an ama i láthair agus go bhfuil siad réidh don todhchaí. Ach gan dearmad a dhéanamh ar a stair agus múineadh a bhaint aisti.

Cronologia/Croineolaíocht

Dalle origini all'Ottocento

Ón Tús go dtí an Naoú hAois Déag

IV sec.	EUSEBIO	<i>Epistolae ad Constantium, ad presbyteros et plebem Italiae, ad Gregorium episc. Spanensem</i>
	LUCIFERI CALARITANI	<i>Moriundum esse pro dei filio</i>
	LUCIFERI CALARITANI	<i>De Sancto Athanasio</i>
	LUCIFERI CALARITANI	<i>De non conveniendo cum haereticis</i>
XI sec.		<i>Carta scritta in caratteri greci</i>
XII sec.		<i>Passio di S. Antioco</i>
		<i>Passio Sancti Lussori</i>
		<i>Passio sanctorum martyrum Gavini, Proti et Januari</i>
		<i>Passione di Sant'Antioco</i>
		<i>Statuti di Castelsardo</i>
		<i>Statuti di Sassari</i>
		<i>La vita e l'ufficio di San Giorgio di Suelli</i>
		<i>Legenda Sancti Saturni</i>
		<i>Legenda Sanctissimi praesulis Georgii Suelensis</i>
XIII sec.		<i>Libellus Judicum Turritanorum</i>
1070-1216		<i>Carte Volgari di Cagliari</i>
XII-XIII sec.		<i>Condaghe di S. Maria di Bonarcado</i>
XII-XIII sec.		<i>Condaghe di S. Nicola di Trullas</i>
XII-XIII sec.		<i>Condaghe di San Gavino di Porto Torres</i>
XII-XIII sec.		<i>Condaghe di S. Pietro di Silki</i>
1318-1321		<i>Breve del porto di Cagliari</i>
1353	MARIANO IV	<i>Codice rurale</i>
1392?	ELEONORA D'ARBOREA	<i>Carta de Logu</i>
1004-1478		<i>Cartulari de Arborea</i>
XV sec.		<i>Registro di San Pietro di Sorres</i>
1400		<i>Laudario</i>
		<i>Laude de Nostra Signora de sa Rosa</i>
		<i>Laudes de sa Santa Rughe</i>
	ANTONIO CANO	<i>Sa vitta et sa morte et passione de Sancti Gavinu, Prothu et Januariu</i>
1550	RODERIGO HUNNO BAEZA	<i>Caralis panegyricus</i>

	PROTO ARCA	<i>De bello et interitu marchionis Oristanei</i>
	GIOVANNI FRANCESCO FARA	<i>De corographia Sardiniae</i>
	RODERIGO HUNNO BAEZA	<i>In dispar coniugium</i>
	GIOVANNI ARCA	<i>Naturalis et moralis historiae de rebus Sardiniae</i>
	SIGISMONDO ARQUER	<i>Sardiniae brevis historia et descriptio</i>
1556	GAVINO SAMBIGUCCI	<i>In hermathenam Bocchiam interpretatio</i>
1565	JUAN TOMAS PORCELL	<i>Informacion y curacion de la peste de Çaragoza, y preservacion contra la peste en general</i>
1570?	SIGISMONDO ARQUER	<i>Coplas al imagen del Crucifixo</i>
1571	ANTONIO LO FRASSO	<i>El verdadero discurso de la gloriosa victoria</i>
	ANTONIO LO FRASSO	<i>Los mil y dozientos consejos y avisos discretos</i>
1572	FRANCESCO BELLIT	<i>Capitols de Cort del estament militar de Sardenya</i>
1573	ANTONIO LO FRASSO	<i>Los diez libros de la fortuna d'amor</i>
1580	GIOVANNI FRANCESCO FARA	<i>De rebus sardois</i>
1582	GIROLAMO ARAOLLA	<i>Sa vida, su martiriu et morte d'essos gloriosos martires Gavinu, Brothu et Gianuari</i>
1590?	GIOVANNI ARCA	<i>Barbaricorum libelli</i>
1591	PIETRO GIOVANNI ARQUER	<i>Capitols de Cort del Estament militar de Sardenya ec., y de nou añadits y stampats los capitols dels parlaments reespectivament celebrats per los señors Don Joan Coloma y D. Miguel de Moncada</i>
1595	ANTIOCO BRONDO	<i>Historia y milagros de N. Señora de Buenayre de la Ciudad de Caller</i>
1596	PIETRO DELITALA	<i>Rime diverse</i>
1597	GEROLAMO ARAOLLA	<i>Rimas diversas spirituales</i>
1598	GIOVANNI ARCA	<i>De sanctis Sardiniae</i>
XVII sec.		<i>Canzoniere ispano-sardo</i>
1600	ANTIOCO DEL ARCA	<i>El saco imaginado</i>
	JUAN FRANCISCO CARMONA	<i>Passiòn de Christo nuestro Señor</i>
1603	PIETRO GIOVANNI ARQUER	<i>Rubrica de tots los reals privilegis concedits a la magnifica ciutat de Caller por los serenissimos Reys de Arago</i>
1612	ANTIOCO BRONDO	<i>Commentario sull'Apocalissi</i>
1627	JACINTO ARNAL DE BOLEA	<i>Encomiosen octavas al Torneo</i>
	GIAN MATTEO GARIPA	<i>Legendariu de santas virgines, et martires de Jesu Christu. Hue si contenen exemplos admirabiles, necessarios ad ogni sorte de persones, qui pretenden salvare sas animas insoro. Vogadas de Italianu in Sardu per</i>

		<i>Ioan Matheu Garipa Sacerdote Orgosolesu pro utile dessor devotos dessa natione sua. Andat dedicadu assas Iuvenes de Baunei, et Triei unu tempus Parrochianas suas in su Regnu de Sardigna</i>
1630?	GIOVANNI DEXART	<i>Discursos politicos de los Varones illustr. de Sardeña</i>
1631	JUAN FRANCISCO CARMONA	<i>Alabanças de los Santos de Sardeña</i>
	GIOVANNI DEXART	<i>Discursos y apuntamientos sobre la proposicion hecha en nombre de su Magestad a los tres Braços ecclesiastico, militar y real en 8 de henero de 1631 por Don Geronimo Pimentel marques de Vayona, virrey</i>
1633	GIOVANNI DEXART	<i>Pro marchione de Villa Cidro, domino Encontratae de Planargia contra Promotorem fiscalem Mensae episc. Bosanensis</i>
1636	JACINTO ARNAL DE BOLEA	<i>El Forastero</i>
1638	SAVATORE VIDAL	<i>Urania sulcitana</i>
1639	FRANCISCO ANGELO DE VICO	<i>Historia general de la Isla y Reyno de Sardeña</i>
	SALVATORE VIDAL	<i>Madriperla serafica della vita et miracoli del B. Salvatore da Orta</i>
1640	FRANCISCO ANGELO DE VICO	<i>Leges y pragmaticas reales del reyno de Sardeña</i>
1641	GIOVANNI DEXART	<i>Capitula sive acta curiarum regni Sardiniae</i>
	SALVATORE VIDAL	<i>Clipeus Aureus excellentiae calaritanae</i>
1643	SALVATORE VIDAL	<i>Propugnaculum triumphale</i>
1644	SALVATORE VIDAL	<i>Respuesta al historico Vico</i>
1651	GIOVAN BATTISTA BURAGNA	<i>Batalla peregrina entre amor y fidelidad con portentoso triumpho de las armas de España etc.</i>
	GAVINO FARINA	<i>Medicinale patrociniun ad tyrones Sardiniae medicos, in quo natura febris Sardiniae provincias vexantis, causae, signa, prognostica et medendi methodus describitur eiusdemque Sardiniae calumnia quam a priscis meruit habere vindicatur</i>
1672	JOSÉ DELITALA Y CASTELVÍ	<i>Cima del monte Parnaso Español</i>
1680	JORGE ALEO	<i>Historia cronologica y verdadera de todos los successos y casos particulares sucedidos en la Isla y Reyno de Sardeña del año 1637 al año 1672</i>

	JORGE ALEO	<i>Successos generale de la Isla y Reyno de Sardaña</i>
1687-1688	GIUSEPPE ZATRILLAS Y VICO	<i>Engaños y desengaños del profano amor</i>
1700?	MAURIZIO CARRUS	<i>Comedia de la Sacratissima Passion de nuestro Señor Jesu Christo sacada de los quatro Evangelistas</i>
1700?		<i>La Passion de Nuestro Señor Iesu Christo</i>
1702	PIETRO AQUENZA MOSSA	<i>Tractatus de febre intemperie, sive mutaciones vulgariter dicta Regni Sardiniae</i>
1709	VICENTE BACALLAR Y SANNA	<i>Los Tobias, su vida escrita en octavas rimas</i>
1714	VICENTE BACALLAR Y SANNA	<i>Description géographique, historique et politique du royaume de Sardaigne</i>
	VICENTE BACALLAR Y SANNA	<i>Palacio de Momo</i>
1719	VICENTE BACALLAR Y SANNA	<i>Monarchia hebrea</i>
1725	VICENTE BACALLAR Y SANNA	<i>Commentarios de la guerra de España y historia de su Rey Phelipe V el animoso desde el principio de su regnado hasta la paz general del año 1725</i>
1726-1727	MAURIZIO CARRUS	<i>Libro de gosos</i>
		<i>Las siete estrellas de la mano de Jesus.</i>
1732	ANTONIO MACCIONI	<i>Tratado historico de las admirables vidas y resplandores de virtudes de siete varones illustres de la compañía de Jesus, naturales de Cerdeña</i>
1736	GIOVANNI DELOGU IBBA	<i>Index libri vitae</i>
1750?	MATTEO MADAO	<i>Catalogo istorico di tutte le più illustri famiglie sarde</i>
1750?	GIOVANNI BATTISTA MADEDDU	<i>Comedia sacra a sa Resurrezione de Jesu Christu in sesta lyra sarda</i>
1750	MAURIZIO PUGIONI	<i>El barbero</i>
	PIETRO CHESSA CAPPAL	<i>Historia de la vida y hechos de San Luxorio</i>
	MAURIZIO PUGIONI	<i>La vita di S. Luigi Conzaga</i>
	ANTONIO SISCO	<i>Memorie pertinenti alle cose di Sardegna</i>
	ANTONIO SISCO	<i>Miscellanee edite e inedite di cose sarde</i>
	ANTONIO SISCO	<i>Notizie di cose sarde</i>
1750?	GIOVANNI MARIA CONTU	<i>Obra poetica... Alegre, festiva y devota representaci3n de algunas de las virtudes, y prodigios que por virtud divina obr3... el milagroso Beato Salvador de Horta</i>
1760?	MATTEO MADAO	<i>Relazione sull'invasione del 1793 in Sardegna</i>
1765	GIAN BATTISTA VASCO	<i>De certitudine in quaestionibus facti...</i>
1770	MATTEO MADAO	<i>Ripulimento della lingua sarda</i>
1772	FRANCESCO CARBONI	<i>De sardoa intemperie</i>

	DOMENICO SIMON	<i>Trattenimento sulla sfera e sulla geografia</i>
	DOMENICO SIMON	<i>Trattenimento sulla storia sacra dalla creazione del mondo alla nascita di Gesù Cristo</i>
1774	FRANCESCO CARBONI	<i>La sanità dei letterati</i>
	GIUSEPPE COSSU	<i>Pensieri per resistere ai funesti effetti dell'abbondanza e della carestia</i>
	FRANCESCO CARBONI	<i>Poesie italiane e latine</i>
	FRANCESCO CARBONI	<i>Sonetti anacreontici</i>
1776	FRANCESCO CARBONI	<i>Carmina nunc primum edita</i>
	FRANCESCO CARBONI	<i>La coltivazione della rosa</i>
1778	DOMENICO SIMON	<i>Per le feste di S. E. conte Lascaris di Ventimiglia, canto in 8^a rima</i>
1779	FRANCESCO CARBONI	<i>De corallis</i>
	ANTONIO PURQUEDDU	<i>De su tesoro de sa Sardigna (Del Tesoro della Sardegna nel cultivo de' bachi e gelsi)</i>
	GIUSEPPE MARIA PILO	<i>Discorso sopra l'utilità delle piante e della loro coltivazione per uso della diocesi di Ales e Terralba</i>
	DOMENICO SIMON	<i>Le piante</i>
	FRANCESCO CARBONI	<i>Selecta carmina</i>
1779-1780	GIAMBATTISTA QUASINA	<i>Discorso sopra la coltivazione di alcuni alberi</i>
1780	ANDREA MANCA DELL'ARCA	<i>Agricoltura di Sardegna</i>
	GIUSEPPE COSSU	<i>Della città di Cagliari</i>
1780?	ANTONIO MARCELLO	<i>Le trecento matrone romane</i>
1780?	V. F. MELANO DI PORTULA	<i>Lettera pastorale</i>
1780?	GAVINO PES	<i>Lu pentimentu</i>
1780?	GAVINO PES	<i>Lu tempu</i>
1780?	ANTONIO MARCELLO	<i>Perdicca</i>
1780?	EFISIO PINTOR SIRIGU	<i>Pilloni chi sesi</i>
1780?	EFISIO PINTOR SIRIGU	<i>Po paras canzonis?</i>
1780	FRANCESCO CARBONI	<i>Recentiora carmina</i>
1780?	PIETRO PISURZI	<i>S'abe</i>
1780?	PIETRO PISURZI	<i>S'anzone</i>
1780?	EFISIO PINTOR SIRIGU	<i>Sa canzoni de su caboniscu</i>
1781	FRANCESCO CARBONI	<i>Hendecasyllaba ad SS. Eucharistiam</i>
1782	MATTEO MADAO	<i>Saggio d'un'opera intitolata «il ripulimento della lingua sarda» lavorato sopra la sua analogia colle due matrici lingue la greca e la latina</i>
1783	GIUSEPPE COSSU	<i>Della città di Sassari</i>
1784	FRANCESCO CARBONI	<i>Carmina nomnulla</i>
	FRANCESCO CARBONI	<i>D. Thomae rythmus</i>
	FRANCESCO CARBONI	<i>De extrema Cristi coena</i>

	ANTONIO MARCELLO	<i>Il Marcello</i>
	MATTEO MADAO	<i>Lettera apogetica, ovvero osservazioni critiche sopra l'opera del P. Fra. Giacinto Hintz contro l'avvocato Saverio Maffei</i>
	LUIGI SOFFI	<i>Poesie</i>
1785?	ANTONIO MARCELLO	<i>La morte del giovane Marcello</i>
1785	ANTONIO MARCELLO	<i>Olimpia ovvero l'estinzione della stirpe di Alessandro il Grande</i>
1787	GIUSEPPE COSSU	<i>Discorso sopra i vantaggi che si possono trarre dalle pecore sarde</i>
	MATTEO MADAO	<i>Le armonie dei Sardi</i>
1787-1788	DOMENICO SIMON	<i>Rerum sardoarum scriptores</i>
1788-1789	GIUSEPPE COSSU	<i>La coltivazione de' gelsi, e propagazione de' filugelli in Sardegna (tomo primo, Morio-grafia sarda ossia Catechismo gelsario proposto per ordine del Regio Governo alli possessori di terre ed agricoltori del Regno sardo; tomo secondo Serio-grafia sarda ossia Catechismo del filugello proposto per ordine del Regio Governo alle gentili femmine sarde)</i>
1789	GIUSEPPE COSSU	<i>Del cotone arboreo</i>
	GIUSEPPE COSSU	<i>Istruzione olearia</i>
	GIUSEPPE COSSU	<i>Metodo per distruggere le cavallette</i>
	GIUSEPPE COSSU	<i>Pensieri sulla moneta papiracea</i>
1790	PIETRO CRAVERI	<i>Lettera pastorale di Monsignor Pietro Craveri, vescovo di Galtelli-Nuoro sopra la coltivazione del cotone</i>
	GIUSEPPE COSSU	<i>Saggio sul commercio della Sardegna</i>
1791	MATTEO MADAO	<i>Versione de su Rithmu Eucaristicu cum paraphrasi in octava rima, facta dae su latinu in duos principales dialectos</i>
1792	MATTEO MADAO	<i>Dissertazioni storiche apogetiche critiche sulle sarde antichità</i>
1793	RAIMONDO CONGIU	<i>Il trionfo della Sardegna</i>
1793?		<i>L'Achille della Sarda Liberazione</i>
1793	MAURIZIO PUGIONI	<i>Memorie storiche della spedizione della gran flotta francese contro l'isola di Sardegna dell'invasione della città capitale e delle isole intermedie</i>
1793?	PIETRO PISURZI	<i>Sa religione contra sa libertade e iguaglianza</i>
1793?	FRANCESCO IGNAZIO MANNU	<i>Su patriota sardu a sos feudatarios</i>
1798	RAIMONDO VALLE	<i>L'isola dei sogni</i>

1799	GIUSEPPE COSSU	<i>Descrizione geografica della Sardegna</i>
1800	GIOVANNI (GIAN) ANDREA MASSALA	<i>Del matrimonio e de' suoi doveri</i>
1800?	FRANCESCO CARBONI	<i>Epigrammi</i>
1800?	GIUSEPPE LUIGI SCHIRRU	<i>Il Napoleone</i>
1800	GIOVANNI (GIAN) ANDREA MASSALA	<i>Istituzioni poetiche proposte agli amatori di poesia latina e italiana</i>
1800?	GIOVAN PIETRO CUBEDDU (PADRE LUCA)	<i>Su leone e s'ainu</i>
1800	MELCHIORRE MURENU	<i>Tancas serradas a muru</i>
1800?	anonimo	<i>Canzona di mastru Juanni</i>
1801	PIETRO ANTONIO LEO	<i>Di alcuni antichi pregiudizii sulla così detta Sarda intemperie, e sulla malattia conosciuta con questo nome, Lezione Fisico-Medica</i>
1802	DOMENICO ALBERTO AZUNI	<i>Histoire géographique, politique et naturelle de la Sardaigne</i>
	RAIMONDO VALLE	<i>I tonni</i>
1803	GIOVANNI (GIAN) ANDREA MASSALA	<i>Dissertazioni sul progresso delle scienze e della letteratura in Sardegna dal ristabilimento delle due regie Università</i>
1805	DOMENICO ALBERTO AZUNI	<i>Droit maritime de l'Europe</i>
	GIOVANNI (GIAN) ANDREA MASSALA	<i>Saggio storico-fisico sopra una grotta sotterranea esistente presso la città di Alghero</i>
1807	GIOVANNI (GIAN) ANDREA MASSALA	<i>Programma d'un giornale di varia letteratura ad uso de' sardi</i>
1808	RAIMONDO VALLE	<i>L'antro fatidico</i>
	GIOVANNI (GIAN) ANDREA MASSALA	<i>Sonetti storici sulla Sardegna</i>
1811	VINCENZO RAIMONDO PORRU	<i>Saggio di grammatica sul dialetto sardo meridionale</i>
1812	RAIMONDO VALLE	<i>Ercole ed Ebe</i>
1814	RAIMONDO VALLE	<i>Camilla e Polidoro</i>
1818	RAIMONDO VALLE	<i>Gli eroi</i>
1822	RAIMONDO VALLE	<i>I coralli (traduzione del poema latino De corallis di Francesco Carboni)</i>
1825-1827	GIUSEPPE MANNO	<i>Storia di Sardegna</i>
1827	CARLO FELICE	<i>Codice feliciano</i>
1828	GIUSEPPE MANNO	<i>De' vizi de' letterati</i>
1831	GIUSEPPE MANNO	<i>Della fortuna delle parole</i>
1832-1833	VINCENZO SULIS	<i>Autobiografia</i>
1832	VINCENZO RAIMONDO PORRU	<i>Nou dizionariu universali sardu-italianu</i>
1833	RAIMONDO VALLE	<i>Il tempio del destino</i>
1834	FRANCESCO CARBONI	<i>De sardorum literatura</i>
	FRANCESCO CARBONI	<i>Selectiora carmina</i>

1837-1838	PASQUALE TOLA	<i>Dizionario biografico degli uomini illustri di Sardegna</i>
	PIETRO MARTINI	<i>Biografia sarda</i>
1839-1841	PIETRO MARTINI	<i>Storia ecclesiastica di Sardegna</i>
1839	VITTORIO ANGIUS	<i>De laudibus Leonorae Arborensium reginae oratio</i>
	GIUSEPPE MANNO	<i>Il giornale di un collegiale</i>
1840	GIOVANNI SPANO	<i>Ortografia sarda nazionale, ossia grammatica della lingua logudorese paragonata all'italiana</i>
1840?	VINCENZO BRUSCU ONNIS	<i>L'orfano</i>
1842	FRANCESCO CARBONI	<i>De corde Jesu, Sonetti in sardo logudorese sull'Eucaristia</i>
	GIUSEPPE MANNO	<i>Storia moderna della Sardegna dall'anno 1775 al 1799</i>
1843-1844	GIOVANNI SIOTTO-PINTOR	<i>Storia letteraria di Sardegna</i>
1845	VINCENZO BRUSCU ONNIS	<i>Adelasia di Torres</i>
		<i>Carte d'Arborea (Falsi d'Arborea)</i>
1847	VITTORIO ANGIUS	<i>Leonora d'Arborea o scene sarde degli ultimi lustri del secolo XIV</i>
1850?	GAVINO NINO	<i>Ugone d'Arborea</i>
1851	GIOVAN BATTISTA TUVERI	<i>Del diritto dell'uomo alla distruzione dei cattivi governi. Trattato teologico filosofico</i>
1851-1852	GIOVANNI SPANO	<i>Vocabolario sardo-italiano e italiano-sardo</i>
1852	PIETRO MARTINI	<i>Storia di Sardegna dal 1799 al 1816</i>
1855-1876	GIORGIO ASPRONI	<i>Diario</i>
1857	FRANCESCO SULIS	<i>Dei moti politici dell'isola di Sardegna</i>
1861	PIETRO MARTINI	<i>Storia delle invasioni degli arabi e delle piraterie dei barbareschi in Sardegna</i>
1861-1868	PASQUALE TOLA	<i>Codex diplomaticus Sardiniae</i>
1862	ANTONIO BACCAREDDA	<i>Angelica</i>
1864	ANTONIO BACCAREDDA	<i>La crestaia</i>
1868	GIOACCHINO CIUFFO	<i>Eleonora d'Arborea</i>
	GIUSEPPE MANNO	<i>Note sarde e ricordi</i>
1869	ANTONIO BACCAREDDA	<i>Paolina</i>
1870	CARLO BRUNDU	<i>L'Alcaide di Longone</i>
1871	ANTONIO BACCAREDDA	<i>Il bene dal male</i>
	MICHELE OPERTI	<i>Vincenzo Sulis</i>
	ANTONIO BACCAREDDA	<i>Vincenzo Sulis. Bozzetto storico</i>
1872	CARLO BRUNDU	<i>La rotta di Macomer</i>
	PIETRO CARBONI	<i>Leonardo Alagon</i>
1874	OTTONE BACCAREDDA	<i>Roccapinosa</i>
	CARLO BRUNDU	<i>Adelasia di Torres</i>
	ENRICO COSTA	<i>Paolina</i>

1875	MARCELLO COSSU	<i>Elodia e la repubblica sassarese</i>
	GIOVANNI SIOTTO-PINTOR	<i>Il ridicolo</i>
	GIOVANNI SIOTTO-PINTOR	<i>Non mi ama</i>
	MARCELLO COSSU	<i>Violetta del Goceano</i>
1876	CARLO BRUNDU	<i>Una congiura in Cagliari</i>
1877	GIOVANNI SIOTTO-PINTOR	<i>Storia civile dei popoli sardi dal 1798 al 1848</i>
1878	GIOVANNI SIOTTO-PINTOR	<i>Feliciana, ossia la ribellione delle mogli</i>
1879	MARCELLO COSSU	<i>La bella di Osilo</i>
	OTTONE BACAREDDA	<i>Bozzetti sardi</i>
1881	ANTONIO BACCAREDDA	<i>Sull'orlo dell'abisso</i>
1882	GAVINO COSSU	<i>Gli Anchita e i Brundanu</i>
1884	OTTONE BACAREDDA	<i>Casa Corniola</i>
1885	ENRICO COSTA	<i>Il muto di Gallura</i>
	MARCELLO COSSU	<i>Ritedda di Barigau</i>
1887	STEFANO SAMPOL GANDOLFO	<i>L'eremita di Ripaglia ossia l'antipapa Amedeo VIII di Savoia. Racconto storico</i>
	ENRICO COSTA	<i>La bella di Cabras</i>

La narrativa del Novecento

Scéalaíocht na Fichiú hAois

1890	GRAZIA DELEDDA	<i>Nell'azzurro</i>
1891	GRAZIA DELEDDA	<i>Amore regale</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Stella d'Oriente</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Fior di Sardegna</i>
1892	GRAZIA DELEDDA	<i>Amori fatali, La leggenda nera</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>La regina delle tenebre</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Sulle montagne sarde</i>
1893	CARLO BRUNDO	<i>Il romanzo di una montanina</i>
1894	GRAZIA DELEDDA	<i>Racconti sardi</i>
1895	GRAZIA DELEDDA	<i>Le tentazioni</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Anime oneste</i>
1896	GRAZIA DELEDDA	<i>La via del male</i>
1897	ENRICO COSTA	<i>Rosa Gambella</i>
	ENRICO COSTA	<i>Giovanni Tolu</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Il tesoro</i>
1898	GRAZIA DELEDDA	<i>L'ospite</i>
1899	GRAZIA DELEDDA	<i>Giaffah</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>La giustizia</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>N. S. del buon consiglio</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Le disgrazie che può cagionare il denaro</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>I tre talismani</i>
1900	GRAZIA DELEDDA	<i>Il vecchio della montagna</i>
	GIOVANNI SARAGAT	<i>Tribunali umoristici. Anno I</i>
1902	POMPEO CALVIA	<i>Quiteria</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Dopo il divorzio</i>
	GIOVANNI SARAGAT	<i>La giustizia che diverte.</i>
	GIOVANNI SARAGAT	<i>Tribunali umoristici. Anno II</i>
1903	GRAZIA DELEDDA	<i>Elias Portolu</i>
1904	GRAZIA DELEDDA	<i>Cenere</i>
	FILIBERTO FARCI	<i>Novelle rusticane</i>
	GIOVANNI SARAGAT	<i>La famiglia alpinistica. Tipi e paesaggi</i>
1905	GRAZIA DELEDDA	<i>I giochi della vita</i>
	GIOVANNI SARAGAT	<i>Mondo birbone. Tribunali umoristici</i>
1906	GRAZIA DELEDDA	<i>Nostalgie</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>L'edera</i>
1907	GRAZIA DELEDDA	<i>Amori moderni</i>

	GRAZIA DELEDDA	<i>L'ombra del passato</i>
	GIACINTO SATTA	<i>Il tesoro degli angioini</i>
1908	GRAZIA DELEDDA	<i>Il nonno</i>
1910	PIETRO CASU	<i>Notte sarda</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Sino al confine</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Il nostro padrone</i>
1911	GRAZIA DELEDDA	<i>Nel deserto</i>
1912	GRAZIA DELEDDA	<i>Colombi e sparvieri</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Chiaroscuro</i>
1913	GRAZIA DELEDDA	<i>Canne al vento</i>
1914	GRAZIA DELEDDA	<i>Le colpe altrui</i>
1915	GRAZIA DELEDDA	<i>Marianna Sirca</i>
1916	GRAZIA DELEDDA	<i>Il fanciullo nascosto</i>
	GIOVANNI SARAGAT	<i>Ironie</i>
1918	GRAZIA DELEDDA	<i>L'incendio nell'uliveto</i>
1919	GRAZIA DELEDDA	<i>Il ritorno del figlio, La bambina rubata</i>
1920	FILIPPO ADDIS	<i>Il divorzio</i>
	PIETRO CASU	<i>Ghermita al core</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>La madre</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Naufraghi in porto</i>
1921	PIETRO CASU	<i>Il voto</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Cattive compagnie</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Il segreto dell'uomo solitario</i>
1922	PIETRO CASU	<i>Aurora sarda</i>
	PIETRO CASU	<i>Per te, Sardegna</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Il dio dei viventi</i>
1923	PIETRO CASU	<i>La dura tappa</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Il flauto nel bosco</i>
	ROMOLO RICCARDO LECIS	<i>La razza</i>
	STEFANO SUSINI	<i>Sardi alla mola</i>
1924	PIETRO CASU	<i>Tra due crepuscoli</i>
	PIETRO CASU	<i>Mal germe</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>La danza della collana</i>
	FILIBERTO FARCI	<i>Edera sui ruderi</i>
1925	FILIPPO ADDIS	<i>Giagu Iscriccia</i>
	PIETRO CASU	<i>La voragine</i>
	FRANCESCO CUCCA	<i>Galoppate nell'Islam</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>La fuga in Egitto</i>
1926	GRAZIA DELEDDA	<i>Il sigillo d'amore</i>
	LINO MASALA LOBINA	<i>La mola</i>
1927	GIOVANNI CAU	<i>La fonte di Narciso</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Annalena Bilsini</i>
1928	GRAZIA DELEDDA	<i>Il vecchio e i fanciulli</i>
1929	FILIPPO ADDIS	<i>Il fior del melograno</i>

	PIETRO CASU	<i>Santa vendetta</i>
	LINO MASALA LOBINA	<i>I capitomboli di Gabriele Deriu</i>
1930	GRAZIA DELEDDA	<i>La casa del poeta</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Il dono di Natale</i>
1931	GRAZIA DELEDDA	<i>Il paese del vento</i>
1932	FILIPPO ADDIS	<i>Le bestie dei miei amici: i bipedi</i>
	SALVATORE CAMBOSU	<i>Lo zufolo</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>La vigna sul mare</i>
	LINO MASALA LOBINA	<i>Uno nella folla</i>
1933	GRAZIA DELEDDA	<i>Sole d'estate</i>
1934	FILIPPO ADDIS	<i>Le bestie dei miei amici: i quadrupedi</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>L'argine</i>
	GIOVANNI ANTONIO MURA	<i>La tanca fiorita</i>
1935	FILIBERTO FARCI	<i>Sorighittu</i>
1936	FILIPPO ADDIS	<i>Il moro</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>La chiesa della solitudine</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Cosima, quasi Grazia</i>
1937	GRAZIA DELEDDA	<i>Cosima</i>
1938	PIETRO CASU	<i>Cuore veggente (postuma)</i>
	EMILIO LUSSU	<i>Un anno sull'altipiano</i>
1939	FILIPPO ADDIS	<i>Vecchia Sardegna</i>
	GRAZIA DELEDDA	<i>Il cedro del Libano</i>
	MARIA DELOGU	<i>Cor meum</i>
	GIUSEPPE DESSI	<i>San Silvano</i>
	GIUSEPPE DESSI	<i>La sposa in città</i>
	FILIBERTO FARCI	<i>Racconti di Sardegna</i>
	FILIBERTO FARCI	<i>L'ultima tappa</i>
1942	GIUSEPPE DESSI	<i>Michele Boschino</i>
1945	GIUSEPPE DESSI	<i>Racconti vecchi e nuovi</i>
	FRANCESCO FANCELLO	<i>Il diavolo fra i pastori</i>
1948	SALVATORE SATTA	<i>De profundis</i>
1949	MARIA DELOGU	<i>Gli operai della fabbrica</i>
	GIUSEPPE DESSI	<i>Storia del principe Lui</i>
	FRANCESCO FANCELLO	<i>Il salto delle pecore matte</i>
1953	MARIA DELOGU	<i>Albana Gregori</i>
	PARIDE ROMBI	<i>Perdu</i>
	FRANCESCO ZEDDA	<i>C'è un'isola antica</i>
1954	SALVATORE CAMBOSU	<i>Miele amaro</i>
1955	GIUSEPPE DESSI	<i>I passerì</i>
1956	FRANCO SOLINAS	<i>Squarciò</i>
1957	SALVATORE CAMBOSU	<i>Una stagione a Orolai</i>
	GIUSEPPE DESSI	<i>Isola dell'Angelo</i>
	GIUSEPPE DESSI	<i>La ballerina di carta</i>
	MARIA GIACOBBE	<i>Diario di una maestrina</i>

1959	GIUSEPPE DESSI	<i>Introduzione alla vita di Giacomo Scarbo</i>
	GIUSEPPE DESSI	<i>Racconti drammatici</i>
1960	GIUSEPPE FIORI	<i>Sonetàula</i>
1961	GIUSEPPE DESSI	<i>Il disertore</i>
	MARIA GIACOBBE	<i>Piccole cronache</i>
1962	FRANCESCO MASALA	<i>Quelli dalle labbra bianche</i>
	MARIANGELA SATTA	<i>Il grano e il loglio</i>
	FRANCESCO ZEDDA	<i>Ascanio</i>
	GIUSEPPE ZURI - SALVATORE MAN- NUZZU	<i>Un Dodge a fari spenti</i>
1964	GIUSEPPE DESSI	<i>Eleonora d'Arborea</i>
1965	ANTONIO GRAMSCI	<i>Lettere dal carcere</i>
1966	GIUSEPPE DESSI	<i>Lei era l'acqua</i>
	MARIANGELA SATTA	<i>Il ventilabro</i>
1967	ANTONIO COSSU	<i>I figli di Pietro Paolo</i>
1968	MICHELE COLUMBU	<i>L'aurora è lontana</i>
	EMILIO LUSSU	<i>Il cinghiale del diavolo</i>
	ANTONIO PUDDU	<i>Zio Mundeddu</i>
	BACHISIO ZIZI	<i>Marco e il banditismo</i>
1969	ANTONIO COSSU	<i>Il riscatto</i>
	PARIDE ROMBI	<i>Il raccolto</i>
1971	FRANCESCO ZEDDA	<i>Maracanda</i>
1972	GIUSEPPE DESSI	<i>Paese d'ombre</i>
	BACHISIO ZIZI	<i>Il filo della pietra</i>
1974	LINA CHERCHI TIDORE	<i>Colloqui e dialoghi</i>
	BACHISIO ZIZI	<i>Greggi d'ira</i>
1975	GAVINO LEDDA	<i>Padre padrone</i>
1976	LINA CHERCHI TIDORE	<i>Natale a Orgosolo</i>
1977	LINA CHERCHI TIDORE	<i>Capo d'orso</i>
	MARIA GIACOBBE	<i>Le radici</i>
	GAVINO LEDDA	<i>Lingua di falce</i>
	SALVATORE SATTA	<i>Il giorno del giudizio (postumo)</i>
1978	GIULIO ANGIONI	<i>A fuoco dentro A fogu aintru</i>
	GIUSEPPE DESSI	<i>La scelta (postumo)</i>
1981	ANGELO CARTA	<i>Anzelinu</i>
	GIANFRANCO PINTORE	<i>Sardigna ruja</i>
	SALVATORE SATTA	<i>La veranda (postumo)</i>
	BACHISIO ZIZI	<i>Il ponte di Marreri</i>
1982	LARENTU PUSCEDDU	<i>S'arvore de sos Tzinesos</i>
1983	GIULIO ANGIONI	<i>Sardonica</i>
	MICHELANGELO PIRA	<i>Sos sinnos</i>
	ANTONIO PUDDU	<i>La colpa di vivere</i>
1984	SERGIO ATZENI	<i>Araj dimoniù</i>
	SALVATORE CAMBOSU	<i>Racconti</i>

	ANTONIO COSSU	<i>Mannigos de memoria</i>
	FRANCESCO ZEDDA	<i>Rapsodia sarda</i>
	BACHISIO ZIZI	<i>Erthole</i>
1985	MIMMO BUA	<i>Gente di Ischiria</i>
	ANTONIO COSSU	<i>A tempos de Lussurzu</i>
	GIANFRANCO PINTORE	<i>Manzela</i>
1986	SERGIO ATZENI	<i>Apologo del giudice bandito</i>
	FRANCESCO MASALA	<i>Il dio petrolio</i>
	NATALINO PIRAS	<i>Il tradimento del mago</i>
	MARIO PUDDU	<i>Alivertu</i>
1987	BENVENUTO LOBINA	<i>Po cantu Biddanoa</i>
	FRANCESCO ZEDDA	<i>Sinfonia aurea</i>
	BACHISIO ZIZI	<i>Santi di creta</i>
1988	GIULIO ANGIONI	<i>L'oro di Fraus</i>
	GIULIO ANGIONI	<i>La visita</i>
	SALVATORE MANNUZZU	<i>Procedura</i>
	BACHISIO ZIZI	<i>Mas complicado</i>
1989	GIUSEPPE DESSI	<i>Come un tiepido vento (postumo)</i>
	SALVATORE MANNUZZU	<i>Un morso di formica</i>
	FRANCESCO MASALA	<i>S'Istoria</i>
	GIANFRANCO PINTORE	<i>Su zogu</i>
1990	GIULIO ANGIONI	<i>Il sale sulla ferita</i>
1991	SERGIO ATZENI	<i>Il figlio di Bakunin</i>
	LARENTU PUSCEDDU	<i>Mastru Taras</i>
	SALVATORE SECHI	<i>Fuga nella memoria</i>
1992	GIULIO ANGIONI	<i>Una ignota compagnia</i>
	MICHELE COLUMBU	<i>Senza un perché</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Ferro recente</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Picta</i>
	SALVATORE MANNUZZU	<i>La figlia perduta</i>
	GIOVANNI PIGA	<i>Sas andalas de su tempus</i>
1993	GIULIO ANGIONI	<i>Lune di stagno</i>
	ANTONIO COSSU	<i>Il vento e altri racconti</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Meglio morti</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Falso gotico nuorese</i>
	IGNAZIO LECCA	<i>L'arca di Noè</i>
	GIAN CARLO TUSCERI	<i>Sette schegge di luna</i>
	GIAN CARLO TUSCERI	<i>Per Dio e per il re</i>
1994	GIULIO ANGIONI	<i>La visita</i>
	SALVATORE MANNUZZU	<i>Le ceneri del Montiferro</i>
	NATALINO PIRAS	<i>La piana di Chentomines</i>
	GIAN CARLO TUSCERI	<i>Di stenciu a manu mancina</i>
	GIAN CARLO TUSCERI	<i>L'isuli du sprafundu</i>
	BACHISIO ZIZI	<i>Il cammino spezzato</i>

1995	SERGIO ATZENI	<i>Il quinto passo è l'addio</i>
	IGNAZIO LECCA	<i>Le intime pietre - un racconto industriale</i>
	NATALINO PIRAS	<i>La Mamma del sole</i>
1996	SALVATOR RUJU	<i>La casa del corso</i>
	SERGIO ATZENI	<i>Passavamo sulla terra leggeri</i>
	SERGIO ATZENI	<i>Bellas mariposas</i>
	FRANCESCO CUCCA	<i>Muni rosa del Suf</i>
	MICHELANGELO PIRA	<i>Isalle</i>
1997	ANTONIO PUDDU	<i>La valle dei colombi</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Sheol</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Nulla</i>
	MARIA GIACOBBE	<i>Il mare</i>
	IGNAZIO LECCA	<i>Sentieri di città</i>
	SALVATORE NIFFOI	<i>Collodoro</i>
	SALVATORE SATTA	<i>La stazione dei sogni</i>
	GIUSEPPE TIROTTO	<i>Lu bastimentu di li sogni di sciumma</i>
	BACHISIO ZIZI	<i>Cantore in malas</i>
	1998	SERGIO ATZENI
FILIPPO CANU		<i>Funerale di stato</i>
MARCELLO FOIS		<i>Sempre caro</i>
IGNAZIO LECCA		<i>Tornare a Giarranas</i>
PAOLO MACCIONI		<i>Insonnie newyorkesi</i>
1999	SERGIO ATZENI	<i>Raccontar fole</i>
	MIMMO BUA	<i>Contos torrados dae attesu</i>
	ALBERTO CAPITTA	<i>Il cielo nevica</i>
	LUCIANA FLORIS	<i>Isole di terra, di pietra, d'aria</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Gap</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Sangue dal cielo</i>
	MARIA GIACOBBE	<i>Maschere e angeli nudi</i>
	IGNAZIO LECCA	<i>Sciuliai umbras</i>
	NICOLA LECCA	<i>Concerti senza orchestra</i>
	BRUNO MUNTONI	<i>Sotto il segno di Lyra</i>
	SALVATORE NIFFOI	<i>Il viaggio degli inganni</i>
	MARIA PES	<i>L'occhio della luna</i>
	BEPI VIGNA	<i>La pietra antica</i>
	BACHISIO ZIZI	<i>Lettere da Orune</i>
2000	MILENA AGUS	<i>Elettroni liberi</i>
	GIULIO ANGIONI	<i>Il gioco del mondo</i>
	GIOVANNI CARA	<i>L'angelo armato</i>
	NICOLA LECCA	<i>Ritratto notturno</i>
	BENVENUTO LOBINA	<i>Racconti</i>
	SALVATORE MANNUZZU	<i>Il catalogo</i>
	GIUSEPPE MARCI	<i>Vita, pensieri e opere di Giuseppe Torres</i>
LUCIANO MARROCU	<i>Fàulas</i>	

	SALVATORE NIFFOI	<i>Il postino di Piracherfa</i>
	GIANFRANCO PINTORE	<i>La caccia</i>
	GRAZIA MARIA Poddighe	<i>Il paese dell'uva</i>
	RAFFAELE PUDDU	<i>Pueblo</i>
	FLAVIO SORIGA	<i>Diavoli di Nuraiò</i>
2001	GIULIO ANGIONI	<i>Millant'anni</i>
	CRISTIANO BANDINI	<i>Mezza stagione</i>
	PASQUETTA BASCIU	<i>Omar</i>
	FRANCESCO CARLINI	<i>S'omini chi bendiat su tempus</i>
	FRANCESCO CARLINI	<i>Basilisa</i>
	ELIANO CAU	<i>Dove vanno le nuvole</i>
	GIULIA CLARKSON	<i>Le stagioni di Flora</i>
	MARINA DANESE	<i>Corte Soliana</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Dura madre</i>
	MARIA GIACOBBE	<i>Arcipelaghi</i>
	PAOLO MANINCHEDDA	<i>Non toccate la gramigna</i>
	SALVATORE MANNUZZU	<i>Alice</i>
	MARIELLA MARRAS	<i>La corsa alla stella</i>
	FRANCESCO MASALA	<i>Il parroco di Arasolè</i>
	SALVATORE NIFFOI	<i>Cristolu</i>
	LUIGI PINTOR	<i>Il nespolo</i>
	NATALINO PIRAS	<i>Il sogno e il sonno</i>
	ANTONIO PUDDU	<i>Dopo l'estate</i>
	LARENTU PUSCEDDU	<i>Su belu de sa bonaùra</i>
	ALDO TANCHIS	<i>Pesi leggeri</i>
	GIUSEPPE TIROTTO	<i>L'ombra di lu soli</i>
	GIORGIO TODDE	<i>Lo stato delle anime</i>
	BACHISIO ZIZI	<i>Da riva a riva</i>
2002	GIULIO ANGIONI	<i>La casa della palma</i>
	SERGIO ATZENI	<i>Racconti con colonna sonora</i>
	PIETRO CLEMENTE	<i>Triglie di scoglio</i>
	ANTONIO COSSU	<i>Il sogno svanito</i>
	MARCELLO FOIS	<i>L'altro mondo</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Materiali</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Piccole storie nere</i>
	LUCIANO MARROCU	<i>Debrà libanòs</i>
	GIANFRANCO PINTORE	<i>Nurài</i>
	SALVATORE SATTA	<i>Abbalughente</i>
	FLAVIO SORIGA	<i>Neropioggia</i>
	GIUSEPPE TIROTTO	<i>Cumentì òru di néuli</i>
	GIORGIO TODDE	<i>La matta bestialità</i>
2003	FRANCESCO ABATE	<i>Il cattivo cronista</i>
	PAOLA ALCIONI	<i>La stirpe dei re perduti</i>
	GIULIO ANGIONI	<i>Il mare intorno</i>

	SERGIO ATZENI	<i>Gli anni della grande peste</i>
	RINA BRUNDU	<i>Tana di volpe</i>
	GIULIA CLARKSON	<i>La città d'acqua</i>
	NANNI FALCONI	<i>Su cuadorzu</i>
	MARIA GIACOBBE	<i>Scenari d'esilio</i>
	NICOLA LECCA	<i>Ho visto tutto</i>
	PAOLO MACCIONI	<i>L'ufficio del pietrisco</i>
	BASTIANA MADAU	<i>Nàscar</i>
	GIUSEPPE MARCI	<i>Bingia</i>
	GIANFRANCO MURTAS	<i>Lo specchio del vescovo. Il caso di Villamaura</i>
	MARIA PES	<i>Ricordi di Cagliari e altri racconti</i>
	GIORGIO TODDE	<i>Paura e carne</i>
2004	FRANCESCO ABATE	<i>Ultima di campionato</i>
	PAOLA ALCIONI - ANTONI MARIA PALA	<i>Addia</i>
	GIULIO ANGIONI	<i>Assandira</i>
	PASQUETTA BASCIU	<i>La danza delle cavigliere</i>
	ALBERTO CAPITTA	<i>Creaturine</i>
	ELIANO CAU	<i>Adelasia del Sinis</i>
	LINA CHERCHI TIDORE	<i>Ill'anni di la ghera</i>
	ROSSANA COPEZ	<i>Si chiama Violante</i>
	PAOLO MACCIONI	<i>Doppio gioco</i>
	SALVATORE MANNUZZU	<i>Il terzo suono</i>
	SALVATORE MANNUZZU	<i>Le fate dell'inverno</i>
	GIUSEPPE MARCI	<i>Il tesoro di Todde</i>
	GIANNI MARILOTTI	<i>La quattordicesima commensale</i>
	LUCIANO MARROCU	<i>Scarpe rosse, tacchi a spillo</i>
	GIAN PAOLO MELE CORRIGA	<i>Lo scialle</i>
	SALVATORE NIFFOI	<i>La sesta ora</i>
	ALBINO PAU	<i>Sas gamas de Istelai</i>
	GIUSEPPE PILI	<i>Il ventre della sposa bambina</i>
	SALVATORE PINNA	<i>La vera storia di Gigaggioga Gungù</i>
	LUIGI PINTOR	<i>Servabo</i>
	BRUNO ROMBI	<i>Una donna di carbone</i>
	MARIANGELA SEDDA	<i>Oltremare</i>
	GIUSEPPE TIROTTO	<i>Agra terra</i>
	GIUSEPPE TIROTTO	<i>La rena dopo la risacca</i>
	GIORGIO TODDE	<i>Ei</i>
	GIORGIO TODDE	<i>L'occhiata letale</i>
2005	MILENA AGUS	<i>Mentre dorme il pesceccane</i>
	GIULIO ANGIONI	<i>Alba dei giorni bui</i>
	ROSSANA CARCASSI	<i>L'orafo</i>
	ANNA CASTELLINO	<i>In su celu siat</i>
	PAOLO CHERCHI	<i>Erostrati e astripeti</i>

	LINA CHERCHI TIDORE	<i>Amore, amore</i>
	ROBERTO CONCU	<i>Verità per verità</i>
	MARIANGELA DUI	<i>Meledda</i>
	NANNI FALCONI	<i>Sa gianna tancada</i>
	ANNALISA FERRUZZI	<i>L'uomo in fallo</i>
	MARIO FILIA	<i>Luna mala</i>
	LUCIANA FLORIS	<i>Doppia radice</i>
	MARIA GIACOBBE	<i>Pòju Luàdu</i>
	IGNAZIO LECCA	<i>Quirino Irde stratega</i>
	ANGELO LEDDA	<i>Ex prete</i>
	ARMANDO MACCIOCU	<i>Terra Rossa: un racconto dal Nordeste Brasiliano</i>
	SANDRO MASCIA	<i>Café Marina</i>
	GIAN PAOLO MELE CORRIGA	<i>Gli impareggiabili figli di Nur</i>
	MARIO MEREU	<i>Aremigus</i>
	MARCO MURENU	<i>Nel terzo piano</i>
	SALVATORE NIFFOI	<i>La leggenda di Redenta Tiria</i>
	NINO NONNIS	<i>Hanno ucciso il bar ragno</i>
	MARIO ORRÙ	<i>Il mandorlo fiorisce sempre</i>
	ENRICO PILI	<i>La quinta S</i>
	ANNA PAOLA PISCHEDDA OGGIANO – ANTONELLA RITA PISCHEDDA OGGIANO	<i>Chicchì di grano. Storie d'amore e d'amicizia nella Tempio di fine Ottocento</i>
	GRAZIA MARIA Poddighe	<i>La regina degli Shardana</i>
	MARIA FRANCESCA PUDDU	<i>Una domenica straordinaria</i>
	MARIANGELA SEDDA	<i>Sotto la statua del re</i>
	ALDO TANCHIS	<i>L'anno senza estate</i>
	GIORGIO TODDE	<i>E quale amor non cambia</i>
2006	FRANCESCO ABATE	<i>Getsemani</i>
	MILENA AGUS	<i>Mal di pietre</i>
	GIULIO ANGIONI	<i>Le fiamme di Toledo</i>
	DANIELA BIONDA	<i>Orgianas</i>
	LINA BRUNDU	<i>Riverberi e testimonianze</i>
	ANNA CASTELLINO	<i>Mischineddus</i>
	EMANUELE CIOGLIA	<i>Il mozzateste</i>
	MICHELE CONGIAS	<i>La montagna della luce</i>
	AUGUSTO CUCCUI	<i>Dea madre</i>
	FRANCESCO ANGELO DEMONTIS	<i>L'ultimo desiderio del giudice</i>
	LINA DETTORI	<i>La famiglia immaginaria</i>
	VASCO DOVERI	<i>Banditi</i>
	GIANLUCA FLORIS	<i>Il lato destro</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Memoria del vuoto</i>
	NICOLA LECCA	<i>Hotel Borg</i>
	ARMANDO MACCIOCU	<i>Il diavolo al castello</i>
	GIACOMO MAMELI	<i>La ghianda è una ciliegia</i>

	NICOLÒ MANCA	<i>Sa enna 'e s'anima</i>
	SANDRO MASCIA	<i>Nicoletta</i>
	RITA MASTINU	<i>La mia terra visionaria</i>
	GIANLUCA MEDAS	<i>Le avventure di Flamingo</i>
	VITTORIO MELIS	<i>Sardo, luce degli dei</i>
	FRANCO MELIS	<i>Bonaria</i>
	SALVATORE NIFFOI	<i>La vedova scalza</i>
	ANTONELLO PELLEGRINO	<i>Bronzo</i>
	ENRICO PILI	<i>Incroci a raso</i>
	PAOLO PILLONCA	<i>Antonandria</i>
	GIANNI PILUDU	<i>"...A quel punto volai via"</i>
	NATALINO PIRAS	<i>Sepultas</i>
	ANDREA PUBUSA	<i>Gioco pericoloso</i>
	GIUSEPPE PUSCEDDU	<i>Fratello bandito</i>
	NELLO RUBATTU	<i>Hanno morto a Vinnèpaitutti</i>
	ALDO SALIS	<i>Il padre di Chiara</i>
	GIORGIO SECCI	<i>La carretta</i>
	RINO SOLINAS	<i>Il pastore di capre</i>
	GIUSEPPE TIROTTA	<i>Il bastimento dei sogni di spuma</i>
	FULVIO TOCCO	<i>Correva come un cavallo</i>
	GIAN CARLO TUSCERI	<i>Parlavo col vento</i>
	BEPI VIGNA	<i>Niccolai in mondovisione</i>
2007	FRANCESCO ABATE	<i>I ragazzi di città</i>
	MILENA AGUS	<i>Perché scrivere</i>
	PAOLA ALCIONI	<i>Mordipiedi il tenebroso</i>
	GIULIO ANGIANI	<i>La pelle intera</i>
	MARIANO BACHIS	<i>Anime trafitte</i>
	MARIO CORDA	<i>La piazzetta</i>
	ALESSANDRO DE ROMA	<i>Vita e morte di Ludovico Lauter</i>
	GIOVANNI ENNA	<i>1409. Fuga sulla Giara</i>
	MARIO FILIA	<i>L'ultimo canto del colle</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Gente del libro</i>
	NICOLA LECCA - LAURA PARIANI	<i>Ghiacciofuoco</i>
	ADELE LORIGA CAMOGLIO	<i>La porta interna del mare</i>
	ANNALENA MANCA	<i>L'accademia degli scrittori muti</i>
	ANTONIO DIEGO MANCA	<i>La donna delle sette fonti</i>
	SALVATORE MANNUZZU	<i>Giobbe</i>
	SANDRO MASCIA	<i>L'Alfa e l'Omega</i>
	MICHELA MURGIA	<i>Il mondo deve sapere</i>
	SALVATORE NIFFOI	<i>L'ultimo inverno</i>
	SALVATORE NIFFOI	<i>Ritorno a Baraule</i>
	ENRICO PILI	<i>Hinterland Sei</i>
	GIANFRANCO PINTORE	<i>Morte de unu Presidente</i>
	ALBERTO SECCI	<i>Dulcòe</i>

	GIUSEPPE TIROTTO	<i>Lu basgiu di la luna matrona</i>
	GIORGIO TODDE	<i>Al caffè del silenzio</i>
	GIORGIO TODDE	<i>L'estremo delle cose</i>
	ANTONIO TURNU	<i>Ibrida perpetua</i>
	MARCO VARGIU	<i>Penne in agrodolce</i>
2008	FRANCESCO ABATE	<i>Così si dice</i>
	MILENA AGUS	<i>Ali di babbo</i>
	MILENA AGUS	<i>Il vicino</i>
	GIULIO ANGIONI	<i>Afa</i>
	ALBERTO CAPITTA	<i>Il giardino non esiste</i>
	MASSIMO CARLOTTO - FRANCESCO ABATE	<i>L' albero dei microchip</i>
	MASSIMO CARLOTTO - FRANCESCO ABATE	<i>Mi fido di te</i>
	ALESSANDRO DE ROMA	<i>La fine dei giorni</i>
	SAVINA DOLORES MASSA	<i>Undici</i>
	ALESSANDRA MURGIA	<i>Mattia Saba</i>
	SALVATORE NIFFOI	<i>Il pane di Abele</i>
	OTTAVIO OLITA	<i>La borsa del colonnello</i>
	FLAVIO SORIGA	<i>Sardinia blues</i>
	ALDO TANCHIS	<i>Una luce passeggera</i>
	BRUNO TOGNOLINI	<i>Ciò che non lava l'acqua</i>
2009	FRANCESCO ABATE	<i>L'uomo di mezzo</i>
	FRANCESCO ABATE	<i>Matrimonio e piacere</i>
	MILENA AGUS	<i>La contessa di ricotta</i>
	MARIO FILIA	<i>Ne parlerò con Elias</i>
	BACHSIO FLORIS	<i>Nùoro forever</i>
	MARCELLO FOIS	<i>Stirpe</i>
	PIA GIGANTI	<i>Canto di donne</i>
	ELIAS MANDREU	<i>Nero riflesso</i>
	FRANCO MELIS	<i>Quei giorni a Fonsarda</i>
	MICHELA MURGIA	<i>Accabadora</i>
	OTTAVIO OLITA	<i>Il futuro sospeso</i>
	GIANFRANCO PINTORE	<i>La stele di Osana</i>
	GIUSEPPE PUTZOLU	<i>Il viandante</i>
	STEFANIA SABA	<i>Su calarighe</i>
	MARIANGELA SEDDA	<i>Vincendo l'ombra</i>
	CLARA SPADA	<i>La chiave del Vaticano</i>
	GIORGIO TODDE	<i>Dieci gocce</i>
2010	SALVATORE NIFFOI	<i>Il bastone dei miracoli</i>
	LUIGI MANCONI - MARCO LOMBARDO RADICE	<i>Lavoro ai fianchi</i>
	FLAVIO SORIGA	<i>Il cuore dei briganti</i>
	GIORGIO TODDE	<i>Ero quel che sei</i>

Teagascann an t-ollamh **Giuseppe Marci** Focleolaíocht na hIodáilise i nDámh na dTeangacha agus na Litríochta Iasachta ag Ollscoil Cagliari agus Litríocht na Sairdine i nDámh na nEalaíon agus na Fealsúnachta ag Ollscoil Cagliari. Theagascadh sé in Ollscoil Sassari.

Tá sé ina stiúrthóir de *Centro di Studi Filologici Sardi* (Láirionad na Focleolaíochta Sairdíní) agus ina eagarthóir den tsraith *Scrittori sardi* (“Scríbhneoirí Sairdineacha”).

Bíonn sé i mbuniriseoireachta liteartha agus bhunaigh sé “NAE”, ráitheachán cultúir (2002-2008), agus bhíodh sé ina phríomheagarthóir de.

Rinne sé staidéar ar an mhodh ar fhorbair an litríocht Iodálach san am agus i gceantair éagsúla, agus go háirithe sa tSairdín agus sa tSicil.

Scríobh sé faoi shaothair dhírbheathaisnéiseacha na 18ú haoise (Giacomo Casanova) agus na 20ú haoise (Beppe Fenoglio, Sergio Atzeni).

D’fhoilsigh sé eagráin de shaothair scríbhneoirí teagascacha na 18ú haoise (Domenico Simon, Giuseppe Cossu, Antonio Purqueddu, Andrea Manca dell’Arca, Pietro Leo); de scríbhneoirí (Enrico Costa) agus de dhírbheathaisnéisithe na 19ú haoise (Vincenzo Sulis); de scríbhneoirí (Salvatore Satta) agus de dhírbheathaisnéisithe (Umberto Cardia) na 20ú haoise.

Scríobh sé leabhar dar teideal *In presenza di tutte le lingue del mondo. Letteratura sarda* (“I láthair gach aon teanga an domhain mhóir. Litríocht na Sairdine”) ag féachaint ar litríocht na Sairdine ón tseanam go dtí an lá inniu agus ag machnamh ar théama na canóna agus ar an bhaint idir scríbhneoirí *móra* agus scríbhneoirí *beaga*, idir na *príomh*thraidisiúin liteartha agus ar scríobhadh i limistéir imeallacha.

Euro 4,00

ISBN 978-88-8467-601-6

9 788884 676016